

felik haklarını savunmak iddiasıyla III. Yezîd'e karşı ayaklandı. Ordusunun başında İrmîniye'den ayrılıp el-Cezîre'ye geldi. Ancak Suriye üzerine gitmek için hazırlıklarını tamamladığı sırada III. Yezîd'in kendisini el-Cezîre, İrmîniye, Musul ve Azerbaycan valiliğine getirmek istediğini bildiren mektubunu aldı. Teklifi kabul edip isyandan vazgeçti ve Yezîd'e biat etti.

II. Velîd'in arttırdığı maaşları eski seviyesine indirmediğinden "en-Nâkıs" lakabıyla anılan III. Yezîd, Ömer b. Abdülazîz'i örnek alıp vali tayininde dinî kurallara bağlılıklarıyla tanınanları tercih etti; onlara adil davranmalarını ve sade bir hayat yaşamalarını emretti. Ancak onun Yemenliler'i tutarak valiliklere onları getirdiği bilinmektedir. Halifelığının altıncı ayında hastalığa yakalanınca yakınlarının tavsiyesiyle kardeşi İbrâhîm'i birinci, Abdülazîz b. Haccâc b. Abdülmelik'i ikinci veliaht tayin etti. Onun veliaht belirlemeden öldüğü de rivayet edilir. Altı ay halifelik yaptıktan sonra vefat eden III. Yezîd, kardeşi İbrâhîm'in kıldırıldığı cenaze namazının ardından Dimaşk'ta Bâbüssağir Kabristanı'nda defnedildi (19 Zilhicce 126 / 2 Ekim 744). Dindar bir halife olan Yezîd'in mühründe "eş-şâkir-lillâh" ibaresi yazılıydı. Emevî ailesinin birbirine düştüğü III. Yezîd dönemi Emevîler'in çöküşünün de başlangıcı sayılır. Bu aşamada Abbâsî isyan hareketi de büyük güç kazanmıştır. Gaylân ed-Dimaşkî'nin görüşlerini benimseyen Yezîd, insanları Kaderiyye'yi benimsemeye çağırarak birlikte bu hususta baskı uygulamamıştır. Mu'tezile âimleri onu imamları arasında sayar ve Ömer b. Abdülazîz'den daha faziletli kabul eder (Zehebî, V, 376).

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, Beyrut 1415/1995, s. 236-242; Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türkler'in Faziletleri* (trc. Ramazan Şeşen), Ankara 1967, s. 90-91; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), IX, 189-197; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 333-336; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 293; VI, 476; VII, 231-254, 262-299; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 225-229, 233-235, 239; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1407/1986, VII, 84-93; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 28, 259, 286, 289, 290-297, 302, 306, 308-310, 335; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 374-376; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Suku-tu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 174, 177-178, 182; Abdüşşâfi M. Abdüllatif, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-âsri'l-Ümevî*, [baskı yeri yok] 1404/1984, s. 201-206; Ali Aksu, "Yezîd b. Velîd'in Hayatı ve Halifeligi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Sivas 2000, s. 290-303; Mevlüt Koyuncu, "Yezîd b. Velîd b. Abdülmelik", *TD*, sy. 36 (2000), s. 283-298.

MEVLÜT KOYUNCU

YEZİD b. DABBE

(يزيد بن ضبة)

Yezîd b. Mişksem es-Sekafi
(ö. 130/748 [?])

Emevîler dönemi Şuûbî şairi.

Asıl adı Yezîd b. Mişksem olup Dabbe annesinin adıdır. Torunu Abdülazîm b. Abdullâh es-Sekafi'nin anlattığına göre (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VII, 93) Yezîd'in babasının değil de annesinin adıyla tanınması ve Sekafi nisbesini almasının sebebi, kendisi küçük yaşlarda iken babası Mişksem'in ölümü üzerine annesi Dabbe'nin Tâif'te Mugire b. Şu'be es-Sekafi'nin ve ondan sonra da oğlu Urve'nin çocuklarına bakarken Yezîd'i de burada büyütmüş olmasıdır. Kölelikten gelen Yezîd'in velâsı önce Sakif'teki Benî Mâlik b. Hutayt'a, ardından Benî Âmir b. Yesâr'a ait olmuştur. Babası ya da annesi veya her ikisi muhtemelen Arap değildi. Yezîd b. Dabbe çocukluğunu geçirdiği Tâif'te bir müddet kaldıktan sonra Dimaşk'a göç etti, orada Emevîler'den Halife Yezîd b. Abdülmelik'in (II. Yezîd) oğlu Velîd b. Yezîd'e bağlandı. II. Yezîd'in halifeligi döneminde (720-724) onunla dostluğunu sürdürdü ve kendisinden hiç ayrılmadı. Arap ırkçılığını savunan Velîd ile Şuûbî olduğu ifade edilen Yezîd b. Dabbe'yi Maniheizm'e bağlılığın bir araya getirdiği söyleniyorsa da kaynaklarda bunların Maniheizm'i benimsemişliğine dair herhangi bir işaret yoktur (Ömer Ferruh, I, 707).

Emevî hilâfeti 105 (724) yılında Hişâm b. Abdülmelik'e geçince Yezîd b. Dabbe Hişâm'ın halifeliliğini tebrik etmeye geldi ve onu metheden bir kaside okumak istedi. Ancak Hişâm bunu kabul etmedi, "Sana Velîd gerek, git onu methet, ona şiiir oku" diyerek huzurundan çıkarılmasını emretti. Çünkü Halife Hişâm bir yandan İslâmî değerlere karşı saygısız davranan Velîd'e öfke duyuyor, diğer yandan kendisinden sonra hilâfete oğlu Mesleme'yi getirmek için Velîd'i ve onun yakınlarını kendisinden uzak tutuyordu. Bu hususu bilen Velîd, Halife Hişâm'ın Yezîd'i hapsedirmesi veya öldürtmesinden endişe ederek kendisine 500 dinar gönderdi ve Dimaşk'tan ayrılıp Tâif'te yaşamasını sağladı. Yezîd b. Dabbe'nin Hişâm'ın halifeligi boyunca (724-743) Tâif'te kaldığı anlaşılmaktadır. Hişâm'ın ölümü üzerine Velîd b. Yezîd (II. Velîd) halife olunca Yezîd b. Dabbe Tâif'ten Dimaşk'a döndü, Velîd onu çevresine alarak çeşitli ihسانlarda bulundu. Ancak hilâ-

fet makamında kısa bir süre kalabilen (6 Şubat 743 – 16 Nisan 744) Velîd'in öldürülmesinden sonra kaynaklarda Yezîd'le ilgili herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Emevîler'in ilk halifelerini (Muâviye ve Abdülmelik) görecek kadar eski bir şair olan Yezîd'in 130 (748) yılı civarında vefat etmiş olması muhtemeldir (*a.g.e.*, I, 708).

Yezîd b. Dabbe, İslâm fetihlerinin ardından Araplar'ın hâkimiyet kurduğu bölgelerdeki Fars, Türk, Rum, Kıptî, Süryânî gibi tebaaya bilhassa Emevîler döneminde uygulanan baskı siyasetine tepki olarak ortaya çıkan ve edebî yönleri bulunan, başlıca temsilcilerini İsmâil b. Yesâr, Beşşâr b. Bürd, Ebû Nüvâs gibi şairlerin teşkil ettiği Şuûbiyye hareketi mensuplarından (bk. ŞUÛBİYYE). Rivayete göre hâmisî Velîd, Selmâ bint Saîd b. Hâlid adında bir kıza âşık olmuş ve şiiirlerinde onun güzelliğini methetmiş, Yezîd b. Dabbe de Velîd ile dost olmasına rağmen Araplar'ı kötüleyip onlara karşı övünmek istediği zaman Selmâ adını Araplar için sembol olarak kullanmıştır. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, onun Halife Hişâm'ın huzurundan kovulduktan sonra Şuûbî duygularını dile getirdiği uzun şiirini (Nûniyye) nakletmektedir (*el-Eğâni*, VII, 93-94). Yezîd bu şiirinde kavmî asabiyyeti çerçevesinde Şuûbî fikirlerini dile getirmiş, Araplar'ı yermiş ve kendi kavmini övmüştür. Araplar'ın kendilerinden uzaklaşmalarına rağmen kendilerinin Araplar'a yaklaştığını, Araplar devleti perişan etmişken onu kendilerinin düzelttiğini, Araplar arasında çıkan kargaşalara, fitnelere kendilerinin son verdiğini, komşuyu himaye eden yiğit, zeki, sözünün eri, cömert ve asil kimseler olduklarını, asaletlerini de kılcıklarıyla koruduklarını ifade etmiştir.

Ebû'l-Ferec'in Yezîd b. Dabbe'nin müvelled şairler arasında yer aldığını söylemesi onun melez bir soydan geldiğini anlatma amacına yönelik olmalıdır. Ebû'l-Ferec ayrıca Asmaî'nin Yezîd b. Dabbe hakkında Sakif'in bir mevlâsı olmakla birlikte fesahatini takdir ettiğini, onu Tâif'te gördüğünü, zor anlaşılır kafiyeleri ve garip lafızları tercih ettiğini söylediğini nakleder (*a.g.e.*, VII, 103). Ömer Ferruh'a göre Yezîd'in tardiyâtâ (avcılık şiirleri) dair şiirleri türün özelliğine bağlı şekilde garip lafızlar içerir; ancak medih ve gazel türü şiirlerinde anlaşılır bir üslûp kullanır (*Târîhu'l-edeb*, I, 708). Ebû'l-Ferec de Velîd'in avını ve av atını tasvir ettiği bir kasidesini (Bâiyye) nakleder (*el-Eğâni*, VII, 97-99). Şairin günümüze ulaşan şiirlerinin bir özelliği de bestelenmeye uygun kısa vezinlerle nazmedilmiş olmasıdır. Nitekim Velîd, Ye-

YEZİD b. DABBE

zîd'den bestelenip okunmak üzere bir kaside yazmasını istemiş, o da kısa vezinli gazel şiirini (Bâiyye) ona takdim etmiştir (a.g.e., VII, 99-100). Velîd halife olunca kendisini kutlamak üzere sunduğu elli beyitlik Râiyye'sinin her beyti için -örneği görülmelik biçimde- 1000 dirhemle ödüllendirmişti (a.g.e., VII, 95-97). Yine Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin bir rivayetine göre (a.g.e., VII, 100) Yezîd 1000 kaside nazmetmiş, bazı Arap şairleri bu kasideleri kendi şiirleri arasına katmıştır. Yezîd'in günümüze intikal eden bir divanına rastlanmamıştır. Yezîd b. Dabbe mevlâsı sahâbî hanımlardan Meymûne bint Kerem el-Yesâriyye'den rivayette bulunmuş (bk. *Müsned*, VI, 366; İbn Mâce, "Keffârât", 18), kendisinden de oğlu Abdullah ve torunu Abdülazîm hadis nakletmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 366; Muhammed b. Habîb, *Kitâbü Men nûsibe ilâ ümmihî mine's-şu'arâ'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, *Nevâdirü'l-mahtûât* içinde), Kahire 1370/1951, I, 88-89; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 358; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî* (nşr. Abdullah Alâylî v.dğr.), Beyrut 1962, VII, 93-103; *Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 250-251; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 415; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 80; XI, 362; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), I, 349; M. Nebîh Hicâb, *Mezâhirü's-şu'ûbiyye*, Kahire 1961, s. 161; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 707-712; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/3, s. 189; Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, İstanbul 1992, s. 110-116.

KENAN DEMİRAYAK

YEZİD b. EBÜ HABİB

(يزيد بن أبي حبيب)

Ebû Recâ Yezîd b. Ebî Habîb Süveyd el-Kureşî el-Misrî (ö. 128/745)

Tabîin âlimi, muhaddis.

Hem annesinin hem babasının köle olması dolayısıyla kendisi de köle olarak doğup yetişmiş, daha sonra âzat edilmiştir. Onu âzat eden efendisinden dolayı Kureş'in Benî Âmir b. Lüey kolunun mevlâsı diye kaydedilir. Aslen Sudan Nûbesi'ndeki Dongola'dan olan babası 31 (652) yılında Sudan'a yapılan bir sefer sırasında esir alınıp Mısır'a götürülmüştür. Yezîd, Mısır'da müslümanlarca kurulan Fustat (bugünkü Kahire) şehrinde muhtemelen 50-53 (670-673) yılları arasında bir tarihte doğdu. Vefat ettiğinde yaşının yetmiş beşten fazla veya seksene yakın olduğu şeklindeki rivayetler de bunu desteklemektedir. Yezîd'in en son vefat eden sahâbîlerden Abdullah b. Hâris b. Cez ez-Zübeydî (ö. 86/705) ve Ebû't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-

Leysî'den hadis rivayet ettiği nakledilmektedir. Tabîinden İskenderiye Kadısı Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdullah el-Yezenî, Ebû Vehb el-Ceyşânî, Saîd b. Ebû Hind, İkrime el-Berberî, Atâ b. Ebû Rebâh, Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer, Sâlim b. Abdullah b. Ömer, İbn Ömer'in kölesi Nâfî, Süveyd b. Kays et-Tüçibî, Abdurrahman b. Muâviye b. Hudeyc gibi âlimlerden ilim tahsil etti ve hadis rivayetinde bulundu. İbn Şihâb ez-Zührî'den icâzetle hadis rivayet ettiğine dair nakil yanında ondan ve Nâfî'den hiç hadis nakletmediği şeklinde bir rivayet de vardır (Fesevî, II, 431). Kendisinden Saîd b. Ebû Eyyüb, İbn İshak, Hayve b. Şüreyh, Leys b. Sa'd, İbn Lehîa ve Amr b. Hâris gibi âlimler hadis rivayetinde bulundu. Yezîd'in çok sayıdaki rivayeti *Kütüb-i Sitte*'de yer alır. Genellikle dördüncü tabakadaki muhaddisler arasında zikredilirse de İbn Hacer onu beşinci tabakadan kabul eder. "Bir hadis duyduğunda onu kayıp eşya ilânı gibi ilân et; eğer tanıyorsa al, yoksa bırak" şeklindeki sözünden hadis naklinde bilinen rivayetlerle amel ettiği anlaşılmaktadır (İbn Receb, s. 413).

Hilâfet makamına yeni bir halife geldiğinde kendisini Mısır'da Ubeydullah b. Ebû Ca'fer'den sonra Yezîd'in biat ettiğinin ifade edilmesi (Zehebî, *Târîh*, s. 305) onun siyasî mevkiini ve itibarını göstermesi açısından önemlidir. Şî'a'ya karşı ilk üç halifenin hilâfetini meşrû kabul edenler arasında yer aldığı ve bu görüşünü Mısır'da yaydığı nakledilir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 129). Yezîd'in, çağdaşı Hasan-ı Basrî'nin tavrına benzer bir siyasî tavrı benimsediği, yönetime karşı isyanı hoş görmemekle birlikte yine mesafeli durduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yönetimden çekindiği hususlarda öğrencilerine görüşlerini gizlice söyleyerek istihbarata karşı tedbirli davranmaları uyarısında bulunduğu (Kindî, *Vülât*, s. 64-65), halastığı sırasında kendisini ziyarete gelen Mısır valisinin, "Üstünde sivrisinek kanı bulunan bir elbise ile namaz kılmak câiz midir?" şeklindeki sorusuna, "Her gün insan katlediyorsun da bana sivrisinek kanını mı soruyorsun" diye cevap verdiği nakledilir (Zehebî, *Târîh*, s. 305). Kendisinden çok sayıda fetva istenmeye başlandığında uzlete çekilmesi de güncel siyasetten uzak durma tavrıyla ilişkili olmalıdır. Ömer b. Abdülazîz tarafından fetva vermeleri için Mısır'a tayin edilen üç kişi arasında Yezîd'in de adı zikredilir.

Hadis ve fıkhıdaki bilgisi yanında takvâsı ile de tanınan Yezîd hadis âlimleri tarafından ittifakla sika ve hüccet kabul edil-

miştir. Onun rivayetlerinde irsâl yaptığı da ileri sürülür. Yezîd Mısır'da ilk defa fıkıh eğitimini başlatan, helâl ve haramı öğreten, fetva veren âlim diye tanıtılır ve ondan önce fiten, melâhim, tergîb gibi konuların tartışıldığı kaydedilir. İlimlerin teşekkül devrinde yaşamış olan Yezîd'in dönemin özelliklerini yansıttak şekilde fıkıh ve hadisi birlikte öğrettiği, fıkıh öğretiminde hadisler, sahâbe görüşleri ve ilk devir uygulamalarını naklettiği, Mısır'da Leys b. Sa'd ve İbn Lehîa ile gelişen fıkıh eğitiminde önemli bir basamak teşkil ettiği söylenebilir. Talebelerinden Ebû Huzeyme İbrâhim b. Yezîd, İbn Lehîa ve Mufaddal b. Fedâle Mısır kadılığı yapmıştır (Kindî, *Vülât*, s. 363-364, 368-370, 377). En önemli öğrencisi, müstakil bir mezhep sahibi olan ve kendisinden sonra Mısır'da fıkıh eğitimini geliştiren Leys b. Sa'd'dır. Yezîd'in fıkıh konusunda herhangi bir eser yazdığı bilinmemektedir. Ancak onun görüşleri ve rivayetlerinin İslâm'ın erken dönem Mısır tarihinde ve müslümanların ilk kazaî ve idarî uygulamalarında önemli bir yer tuttuğu, bu konuda eser yazdığı veya ona ait rivayetlerden meydana gelen bir tarih eserinin en azından IV. (X.) asır başlarına kadar mevcut bulunduğu anlaşılmaktadır (Kindî, *Fezâ'ilü Mısır*, s. 3-4). Nitekim bu kitap, başta *Fütûhu Mısır* müellifi Ebû'l-Kâsım İbn Abdülhakem olmak üzere Belâzürî, Muhammed b. Yûsuf el-Kindî ve Makrîzî'nin eserlerinde ilk fetihler dönemi Mısır tarihinin temel kaynakları arasında yer alır. Yezîd'in bu etkisi Mısır tarihiyle sınırlı kalmamıştır. Zira siyer ve megâzî yazıcılığında önemli bir yeri olan İbn İshak 115 (733) veya 119 (737) yılında gittiği Mısır'da Yezîd'den özellikle bu konularda faydalanmış, hatta Resûl-i Ekrem'in davet mektuplarını götürülen elçilerin yaptıkları konuşmalara dair rivayeti Medine'de hocası İbn Şihâb ez-Zührî'ye göndererek teyit ettirmiştir (İbn Hişâm, IV, 221). Yezîd de İbn İshak'tan rivayette bulunmuştur. İbn İshak'ın eserini *es-Sîre*'si içinde günümüze ulaştıran İbn Hişâm tahsilini Basra'da tamamladıktan sonra gittiği Kahire'de yaşamış ve Yezîd'in önde gelen talebesi Leys b. Sa'd'dan faydalanmıştır. Yezîd'in rivayetlerini ihtiva eden bir cüz Hamza Ahmed ez-Zeyn tarafından neşredilmiştir (*Ehâdisü Yezîd b. Ebî Habîb el-Misrî*, Kahire 2004).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Muhammed Ali el-Kutb - Muhammed ed-Dâli Balta), Beyrut 1412/1992, IV, 221; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 324, 336; Fesevî, *el-Ma'rîfe ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Medine 1410/